

AKTYWIZACJA GOSPODARCZA WYBRANYCH PODREGIONÓW WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Halina Kатуża¹, Agata Gruzewska²

¹ Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa, Akademia Podlaska w Siedlcach

² Katedra Doświadczalnictwa Rolniczego, Akademia Podlaska w Siedlcach

Wstęp

Po szesnastu latach transformacji ustrojowej w Polsce regiony i podregiony zmieniają swoją charakterystykę gospodarczą; ich poziom rozwoju, dynamika ekonomiczna są określane coraz częściej przez pozarolniczą aktywność ekonomiczną. Rozwój przedsiębiorczości stanowi więc integralną część i warunek aktywizacji tych obszarów.

W pierwszych latach transformacji przekształceniom własnościowym przypisywano ogromną rolę, stąd liczba zakładów osób fizycznych rosła lawinowo. W 1989 r. zarejestrowanych było około 879 tys. zakładów, rok później 1135 tys., a w 1991 r. 1418 tys. W ciągu trzech pierwszych lat transformacji potencjał tej działalności gospodarczej uległ niemal podwojeniu. Stąd w literaturze przedmiotu okres ten nazywany jest „okresem eksplozji przedsiębiorczości” [PIASECKI 1997; TARGALSKI 1999].

W okresie tym tempo wzrostu liczby zakładów osób fizycznych było zdecydowanie niższe we wschodniej części kraju. Jak podaje KAMIŃSKA [2006] niskie tempo wzrostu zanotowano na obszarze tzw. Wschodniej Strefie Aktywności Gospodarczej (WSAG) – obszar położony wzdłuż wschodniej granicy, obejmujący 100259 km² – 32% powierzchni kraju. W skład WSAG wchodziło 15 województw (wg podziału sprzed 1999r.): elbląskie, olsztyńskie, suwalskie, łomżyńskie, ostrołęckie, białostockie, białkopodlaskie, siedleckie, lubelskie, chełmskie, zamojskie, tarnobrzeskie, przemyskie, krośnieńskie i rzeszowskie [HORODEŃSKI, ROŚCISZEWSKI 1999].

Zdaniem FIERLA [2001] w szczególnie niekorzystnej sytuacji znajdują się nadal: północna część Mazowsza, region podlaski oraz pozostałe obszary wschodniej Polski.

Na kształtowanie się przestrzennego zróżnicowania struktur gospodarczych poszczególnych podregionów istotny wpływ ma położenie o charakterze peryferyjnym wobec głównych centrów rozwoju. Istnienie dysparytetu w gospodarce przestrzennej zostało potwierdzone szeregiem analiz prowadzonych w wielu sferach życia społeczno-gospodarczego. W opracowaniu ROSNERA [1999] przedstawiono obszary wiejskie zaniedbane. Zdaniem autora ogromna większość gmin problemowych znajdowała się we wschodniej i środkowej części Polski: na terenie tzw. ściany wschodniej, na obszarach położonych peryferyjnie w stosunku do dużych

miast województw Polski wschodniej.

Do regionów opóźnionych w rozwoju KLAMOT [2000] zaliczyła w Polsce obszary położone we wschodniej części a częściowo też i centralnej części kraju.

W układzie przestrzennym w 1991 r. wskaźniki przedsiębiorczości były najniższe na obszarach położonych wzdłuż wschodniej granicy Polski. Wartości wskaźnika nie przekraczały na tym obszarze 30,0, przy średniej dla Polski 37,0 [KAMIŃSKA 2006].

ADAMCZYK-ŁOJEWSKA [2005] przedstawiła wyniki analizy zróżnicowania podregionów na podstawie trzech wskaźników ekonomicznych: PKB na 1 mieszkańca – wskaźnik charakteryzujący ogólny poziom rozwoju ekonomicznego; PKB na jednostkę obszaru danego systemu przestrzennego – określający stopień koncentracji działalności gospodarczej; PKB na 1 pracującego – charakteryzujący osiągnięty na danym terenie poziom średniej wydajności pracy za lata 2001–2002. Zróżnicowanie wymienionych wskaźników w relacji do średnich krajowych pozwoliło na wyodrębnienie pięciu grup podregionów. Dwie pierwsze grupy podregionów A i B wyróżniają się względnie wysokim poziomem rozwoju ekonomicznego. Do grupy A autorka zaliczyła te podregiony, w których PKB na mieszkańca przekracza 120%, natomiast do grupy B podregiony, w których PKB znajduje się w przedziale 105–120% średniej krajowej. W grupie E (gdzie PKB na mieszkańca jest mniejszy od 80% średniej krajowej) znalazło się 20 podregionów. Podregiony te znajdują się w południowo-wschodniej, wschodniej, a częściowo także centralnej i północnej Polsce. Większość podregionów (obszary południowo-wschodniej i centralnej Polski) zaliczanych do najniższego poziomu rozwoju (grupa E) charakteryzowała się bardzo dużym udziałem pracujących w rolnictwie w odniesieniu do ogółu pracujących.

Dekada lat 90-tych nie zmniejszyła rozpiętości w rozwoju regionalnym naszego kraju. Obraz przestrzennych zróżnicowań mógł kształtować się odmiennie również w zależności od przyjętych wskaźników, stąd poszczególnym regionom przypisywano różne lokaty.

Również w rolniczym regionie południowego Podlasia, do którego przyjęto umownie obszar następujących powiatów: łosicki, siedlecki, siemiatycki, sokołowski i węgrowski, pierwsze lata transformacji systemowej stały się synonimem ożywienia gospodarczego.

Położenie południowego Podlasia pomiędzy strefą zewnętrzną aglomeracji Warszawy a granicą państwa skłania do eksponowania problematyki peryferii. Koncepcja teoretyczna peryferyjności ma swoją odległą tradycję w badaniach geograficznych [RATZEL 1896], występuje w nowszych ujęciach społeczno-ekologicznych i w studiach ekonomiczno-przestrzennych. Z usytuowania geograficznego południowego Podlasia wynikają cechy unikatowe, tj. przygraniczne położenie stanowiące zewnętrzną granicę UE na Bugu, która w świetle znanych doświadczeń może generować ożywienie gospodarcze, bliskość stolicy i korytarzowe położenie, ponieważ jest to segment ważnej osi transportowej Europy łączącej Paryż–Berlin–Warszawę–Moskwę.

Materiał i metody

W badaniach podjęto próbę oceny poziomu przedsiębiorczości oraz ustalono ranking 10 powiatów regionu ostrołęcko-siedleckiego. Posłużono się takso-

nomicznym miernikiem rozwoju, który może być traktowany jako funkcja zmien-nych diagnostycznych. Do konstrukcji miernika wykorzystano następujące zmien-ne diagnostyczne:

- x_1 - liczba podmiotów gospodarki narodowej ogółem na liczbę mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_2 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Przemysł” na 10000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_3 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Budownictwo” na 10000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_4 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Handel i na-prawy” na 10000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_5 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Hotele i re-stauracje” na 10000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_6 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Transport, gospodarka magazynowa i łączność” na 10000 mieszkańców w wieku pro-dukcyjnym,
- x_7 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Pośrednictwo finansowe” na 10000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_8 - liczba podmiotów prowadzących główną działalność w sekcji „Obsługa nie-ruchomości i firm” na 10000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,
- x_9 - dochód budżetu powiatu na 1000 mieszkańców,
- x_{10} - liczba mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym na 100 mieszkańców w wie-ku produkcyjnym,
- x_{11} - stopa bezrobocia.

Zmienne $x_1 - x_9$ potraktowano jako stymulanty rozwoju, a zmienne x_{10} oraz x_{11} jako destymulanty.

Omawiany współczynnik konstruuje się w kilku etapach:

1. Wartości (x_{ij}) przedstawionych powyżej zmiennych diagnostycznych tworzą macierz obserwacji \mathbf{X} o wymiarach $n \times p$.
 n - liczba obiektów (gmin), $n = 10$;
 p - liczba cech diagnostycznych, $p = 11$.
2. Wartości macierzy \mathbf{X} podlegają standaryzacji, czyli przekształceniu na war-tości (z_{ij}) macierzy \mathbf{Z} o tych samych wymiarach, zgodnie z wzorem:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j},$$

w którym:

x_j jest średnią arytmetyczną obliczoną dla każdej zmiennej diagnostycznej na podstawie $n = 10$ wartości;

S_j jest odchyleniem standardowym obliczonym dla każdej zmiennej diagnosti-cznej zgodnie z wzorem

$$S_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - \frac{(\sum_{i=1}^n x_{ij})^2}{n}}{n-1}}.$$

3. Wartości z_{ij} stają się podstawą ustalenia wzorca rozwoju, którym jest obiekt o współrzędnych $z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0k}$

gdzie:

$z_{0j} = \max_i \{z_{ij}\}$ w przypadku zmiennych zwanych stymulantami, których wyższa wartość oznacza lepszą sytuację obiektu,

$z_{0j} = \min_i \{z_{ij}\}$ w przypadku zmiennych zwanych destymulantami, których niższa wartość oznacza lepszą sytuację obiektu,

4. Dla każdego z obiektów ustala się odległość od wzorca (d_i) zgodnie z wzorem:

$$d_i = \sqrt{\sum_{j=1}^p (z_{ij} - z_{0j})^2}.$$

Wyższa wartość tego wskaźnika oznacza niższy stopień rozwoju obiektu.

5. Na podstawie wskaźnika d_i oblicza się wartości względnego taksonomicznego miernika rozwoju (z_i) dla każdego z badanych obiektów zgodnie z wzorem:

$$z_i = 1 - \frac{d_i}{d_0},$$

w którym:

$$d_0 = \bar{d} + 2S_d$$

\bar{d} jest średnią arytmetyczną obliczoną na podstawie $n = 10$ wartości d_p

S_d jest odchyleniem standardowym obliczonym dla $n = 10$ wartości d_p zgodnie z wzorem podanym w pkt. 2.

Względny taksonomiczny miernik rozwoju przyjmuje wartości z przedziału (0,1). Wyższa wartość tego wskaźnika oznacza korzystniejszą sytuację obiektu. Wartości omawianego wskaźnika wykorzystuje się do klasyfikacji obiektów zgodnie z zasadą:

I grupa:	$\bar{z} + S_z < z_i$	sytuacja bardzo dobra
II grupa:	$\bar{z} < z_i \leq \bar{z} + S_z$	sytuacja dobra
III grupa:	$\bar{z} - S_z < z_i < \bar{z}$	sytuacja dostateczna
IV grupa:	$z_i \leq \bar{z} - S_z$	sytuacja niedostateczna

Ponieważ w prezentowanej pracy średnia wartość względnego taksonomicznego miernika rozwoju wyniosła $\bar{z} = 0,30$, a odchylenie standardowe tego miernika było równe $S_z = 0,15$ klasyfikacja obiektów przebiegła zgodnie z zasadą:

I grupa:	$0,45 < z_i$	sytuacja bardzo dobra
II grupa:	$0,30 < z_i \leq 0,45$	sytuacja dobra
III grupa:	$0,15 z_i < 0,30$	sytuacja dostateczna
IV grupa:	$z_i \leq 0,15$	sytuacja niedostateczna

Wyniki badań i dyskusja

Wartości omawianego miernika obliczone dla badanych obiektów oraz ocenę ich sytuacji przedstawiono w poniższej tabeli 1.

Ocenę bardzo dobrą uzyskały jedynie dwa powiaty (ostrowski i wyszkowski)

położone na północ od Warszawy, a ocenę niedostateczną jeden powiat – łosicki. Pozostałe uzyskały jedynie ocenę dostateczną. W regionie ostrołęcko – siedleckim brak więc powiatów, w których poziom przedsiębiorczości można ocenić jako dobry. Wyraźnie zarysowało się rozwarstwienie badanych jednostek terytorialnych pod tym względem.

Tabela 1; Table 1

Wartości względnego taksonomicznego miernika rozwoju (z_i)
oraz ocena sytuacji badanych obiektów

The value of relative taxonomic ratio of development (z_i) and estimating the situation
of investigated objects

Powiaty Administrative districts	Wartości wskaźnika z_i The value of z_i ratio	Ocena sytuacji Estimation of the situation
Łosicki	0,024	niedostateczna; unsatisfactory
Makowski	0,235	dostateczna; sufficient
Ostrołęcki	0,277	dostateczna; sufficient
Przasnyski	0,292	dostateczna; sufficient
Pułtowski	0,294	dostateczna; sufficient
Sokołowski	0,263	dostateczna; sufficient
Węgrowski	0,298	dostateczna; sufficient
Siedlecki	0,229	dostateczna; sufficient
Ostrowski	0,566	bardzo dobra; very good
Wyszowski	0,507	bardzo dobra; very good

Źródło: obliczenia własne; Source: own survey

Początek lat 90-tych charakteryzował się powstaniem wielu drobnych podmiotów gospodarczych, działających głównie w sferze handlu i usług. Dla przykładu w byłym województwie siedleckim największą aktywność w 1997 r. wykazywały podmioty prowadzące działalność handlową około 38% ogółu podmiotów gospodarczych. Wśród pozostałych około 22% prowadziło działalność produkcyjną. Pozostałe podmioty zajmowały się świadczeniem usług materialnych: budownictwo około 15%, transport 7% inne usługi 6%.

KAMIŃSKA [2006] stwierdziła, że w latach 1992–2003 wskaźnik dynamiki liczby zakładów osób fizycznych był wysoki w rejonie położonym we „Wschodniej Strefie Aktywności Gospodarczej”, co można łączyć z otwarciem granicy wschodniej dla ludności. Rozpatrywany region był otwarty na działania zewnętrznych czynników z racji bliskości granicy z państwami byłego Związku Radzieckiego. Wiele firm, które funkcjonowały na rynku lokalnym bądź regionalnym było zorientowanych na potrzeby klientów ze Wschodu. Administracyjne działania dotkliwie godziły w czystość przedsiębiorczości. Przedsiębiorcy szukać musieli innej niszy na rynku, bądź groziło im bankructwo. Wielu z nich osiągnęło sukces w gospodarczej rywalizacji. Z kolei wiele firm o zasięgu regionalnym może być spektakularnym przykładem skuteczności działania w nowych warunkach.

Małe firmy charakteryzuje nadal nierównomierny rozkład terytorialny. Firmy te funkcjonują i powstają głównie wokół dużych aglomeracji oraz w okręgach uprzemysłowionych, zaś regionach opóźnionych w rozwoju jest ich zdecydo-

wanie mniej.

Rozwój lokalny w omawianych podregionach województwa mazowieckiego jest w dużym stopniu efektem przedsiębiorczych zachowań jego mieszkańców. Po szesnastu latach transformacji systemowej można stwierdzić, że w lokalnej świadomości społecznej o powodzeniu i sukcesie przesądził w badanych podregionach rozwój wolnorynkowej gospodarki. Natomiast w skali kraju była to determinacja i konsekwencja przy wdrażaniu reform prorynkowych. Bez nich trudno byłoby oczekiwać funkcjonowania demokratycznych instytucji ładu społecznego, zaistnienia miejsca dla obywatelskich inicjatyw, rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności [CIECHOCIŃSKA 1993].

Na obszarach południowego Podlasia przedsiębiorczość przybrała już znaczne rozmiary, a jej rozwój obejmuje szeroką gamę branż i dokonuje się głównie przez wykorzystanie kapitału lokalnego.

Wizja rozwoju części południowego Podlasia położonej w województwie mazowieckim

Jednym z głównych elementów polityki przestrzennej samorządu województwa mazowieckiego jest przeciwdziałanie narastaniu nieuzasadnionych różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i w warunkach życia mieszkańców pomiędzy aglomeracją warszawską, a obszarami najbardziej od niej oddalonymi.

W odniesieniu do południowego Podlasia temu celowi mają służyć następujące działania:

- aktywizacja terenów wiejskich w dostosowaniu do warunków przyrodniczych,
- wspomaganie rozwoju Siedlec w zakresie tzw. funkcji ponadpowiatowych,
- wspomaganie rozwoju miast powiatowych,
- rozbudowa i modernizacja systemów transportowych.

Największą rolę mają do spełnienia być miasta wojewódzkie, które uznano za ponadregionalne ośrodki równoważenia rozwoju. Umocnianie wymienionych funkcji powinno skutkować wzrostem gospodarczym, bowiem różnice w poziomie rozwoju pomiędzy obszarami metropolitalnymi i peryferyjnymi w ostatnich latach nie zmniejszają się lecz powiększają. Dowodem tego są rachunki dochodu narodowego w układzie statystycznych podregionów NTS 3.

W rozważaniach nad rozwojem przedsiębiorczości w ramach koncepcji rozwoju terenów wiejskich HUNEK [2000] uważa, że aktywizacja gospodarki na obszarach wiejskich będzie tylko wtedy skuteczna, gdy:

- „wieś i przestrzeń wokół niej zachowa swoją atrakcyjność jako miejsce zamieszkania i pracy;
- wykwalifikowana młodzież pozostanie na wsi;
- satysfakcja z ponoszonego ryzyka, zdolność do innowacji znajdzie akceptację i uznanie społeczne;
- rozwój ten oprze się głównie na wewnętrznym potencjale terenów wiejskich;
- przyjmie się metodę drobnych kroków i zadba o ciągłość pracy nad aktywizacją terenu;
- stworzy się doradztwo zarówno dla przedsiębiorców jak i pracobiorców”.

Podsumowanie i wnioski

Dla obrazu przestrzennej polaryzacji kraju istotne znaczenie mają zróżnicowania wewnątrzwojewódzkie. Najbardziej zróżnicowanym wewnątrznie jest województwo mazowieckie.

1. W wybranych powiatach południowego Podlasia, w których wskaźniki przedsiębiorczości kształtują się na niskim poziomie wskazane jest uruchomienie lokalnej aktywności gospodarczej. W rozwoju regionów, w oparciu o czynniki endogeniczne, dużą rolę przypisuje się przedsiębiorczości ich mieszkańców.
2. Zdynaminizowanie rozwoju i przeciwdziałanie ich dalszej marginalizacji społeczno-gospodarczej powinno stanowić więc pierwszoplanowe wyzwanie dla polityki regionalnej. Dużą rolę w tworzeniu klimatu partnerstwa i wspierania przedsiębiorczości mogą właśnie spełniać samorządy terytorialne.
3. W powiatach tych konieczne są poczynania służące zmianie wizerunku prowincji i kształtowanie opinii, że tu także można lokalizować podmioty gospodarcze. Kreowanie szans rozwojowych w regionach peryferyjnych jest więc konieczne do zredukowania przestrzennych kontrastów gospodarczych.

Literatura

ADAMCZYK-ŁOJEWSKA G. 2005. *Zróżnicowanie przestrzenne i uwarunkowania strukturalne rozwoju gospodarczego podregionów*. ACTA Sci.POL. Oeconomia 4(1): 5–19.

CIECHOCIŃSKA M. 1993. *Początkowe trendy okresu transformacji w Polsce: 1989–90 na przykładzie sektora prywatnego poza rolnictwem*. Organizacja i Zarządzanie 1: 21–37.

FIERLA I. 2001. *Narastanie przestrzennych dysproporcji rozwojowych w Polsce*, w: *Problemy rozwoju lokalnego*. T. V. J. Brdulak (Red.) VII Kongres Ekonomistów Polskich. Wyd. PTE Warszawa: 69–82.

HORODEŃSKI R., ROŚCISZEWSKI M. (red). 1999. *Wschodnia Strefa Aktywności Gospodarczej*. Wyd. WSE Białystok: 89 ss.

HUNEK T. 2000. *Uwarunkowania i mechanizmy rozwoju gospodarki obszarów wiejskich w Polsce*, w: *Dylematy polityki rolnej. Integracja polskiej wsi i rolnictwa z UE*. FAPA. T. Hunek (Red.), Warszawa: 126–144.

KAMIŃSKA W. 2006. *Pozarolnicza indywidualna działalność gospodarcza w Polsce w latach 1988–2003*. Warszawa IGiPZ PAN: 236 ss.

KLAMOT M. (Red.) 2000. *Polityka budowy regionu konkurencyjnego*. Wyd. AE Wrocław: 259 ss.

PIASECKI B. 1997. *Przedsiębiorczość i mała firma: teoria i praktyka*. Wyd. UŁ Łódź: 196 ss.

RATZEL F. 1896. *Die Gesetze des räumlichen Wachstums der Staaten*. Petermanns Mitteilungen 42: 97–103.

ROSNER A. (Red.) 1999. *Typologia wiejskich obszarów problemowych*. IRWiR PAN Warszawa: 125 ss.

TARGALSKI P.J. (Red.) 1999. *Przedsiębiorczość i rozwój firmy*. Wyd. AE Kraków: 198 ss.

Słowa kluczowe: aktywizacja, przedsiębiorczość, analiza przedsiębiorczości, region

Streszczenie

Wewnątrzwojewódzkie zróżnicowania są dokładnym odzwierciedleniem przestrzennej polaryzacji państwa. Województwo mazowieckie ukazuje największy stopień wewnętrznego zróżnicowania. Wskaźnik przedsiębiorczości w wielu okręgach administracyjnych południowego Podlasia jest bardzo niski co wskazuje potrzebę rozwoju lokalnego biznesu. Ogromną rolę w rozwoju regionalnym, w odniesieniu do wskaźników wewnętrznych, odgrywa przedsiębiorczość jego mieszkańców. Polityka regionalna powinna uwzględniać poprawę dynamiki rozwoju i zapobiegać dalszej socjalnej i biznesowej marginalizacji regionu. Lokalne władze mogą odegrać znaczącą rolę w kreowaniu partnerskiej atmosfery i wspieraniu przedsiębiorczości. Takie powiaty muszą przedsięwziąć radykalne kroki aby zmienić swój wizerunek i wypracować pozytywną opinię dla rozwoju biznesu na ich terenie.

Aby zmniejszyć przestrzenny kontrast ekonomiczny na obszarach peryferyjnych musi być spełniony podstawowy warunek jakim jest stworzenie możliwości rozwoju w danym regionie.

STIMULATION TO ECONOMIC ACTIVITY OF SELECTED SUB-REGIONS IN THE MAZOVIAN PROVINCE

Halina Kałuża¹, Agata Gruzewska²

¹ Department of Economics and Agricultural Organization,
University of Podlasie, Siedlce

² Department of Agricultural Experimentation,
University of Podlasie, Siedlce

Key words: activation, entrepreneurship, analysis of entrepreneurship, region

Summary

Intra-provincial differentiations are crucial for the thorough picture of spatial polarization of the state. The Mazovian province shows the greatest degree of internal differentiation. Entrepreneurship index in a number of administrative districts of the southern Podlasie is very low, what urges for launching local businesses. A meaningful role in regional development, in terms of endogenic factors, is attributed to entrepreneurship of its inhabitants. Regional policy should

be driven by improving development dynamics and preventing further social and business marginalization of the regions. Local self-governments can play an important role in creation of partnership atmosphere and support for entrepreneurship. Those administrative provinces must take firm steps to alter their image and work on creating a positive opinion on launching the businesses there.

To reduce the spatial economy contrasts in peripheral regions is a prerequisite to create the development opportunities there.

Prof. dr hab. Halina **Kaluza**
Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
Akademia Podlaska
ul. Prusa 12
08-110 SIEDLCE